

Ա.Վ.Ա.Գ. Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմական գիտ. թեկնածու

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՈՒՄԻ 1920–1930-ԱԿԱՆ ԹԹ. ՓԱՏՏԱԹՂԹԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ակիգրք՝ նախորդիվ

Թիվ 37

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №8

Հայաստանի Կ(բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի, 17/1-[19]28 թ.
ԼՍԵՑԻՆ՝

3. Էջմիածնի վանքապատկան հողերի բռնագրավման մասին (էջ-
միածնի գավկոմի որոշում):

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա. Հաշվի առնելով էջմիածնի գավառի անհող գաղթականներին եւ
սակավահող գյուղացիներին հողաբաժին տալու խիստ անհրաժեշտու-
թյունը, էջմիածնի վանքին օգտագործման մնացած հողերի խլումը հա-
մարել ժամանակին:

Բ. Առաջարկել ՀողԺԿ-ին ԺԿԽ հաստատմանը ներկայացնել վերոնշյալ
որոշման գործնական իրականացման համար միջոցառումների նախագիծ:

4. Հոգեւորականության մոտ օգտագործման գտնվող հողերի մասին:
ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Առաջարկել հանձնաժողովին՝ Հ. Հովսեփյան¹ (գումարումը), Ա. Երզն-
կյան եւ Ս. Մելիք-Օսիպով, կազմով, Հողժողովմատի նյութերի հիման վրա
քննարկել բոլոր հողերի բռնագրավման հարցը, որոնք գտնվում են հո-
գեւորականների անհատական օգտագործման ներքո, համաձայն հողա-
յին օրենսգրքի, եւ գործնական առաջարկներ ներկայացնել Նախագա-
հությանը²:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 16, թ. 15: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ռուս.:

¹ Հովսեփյան Հայկ (1891–1937): 1922-ից՝ Հայկական դիվիզիայի կոմիսար, 1927–
1928 թթ.՝ ՀԿ(բ)Կ ԿԿ 1-ին քարտուղար: Բռնադատվել է, գնդակահարվել:

² «Հուլիսի գաղտնի – Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է Հ. Հովսեփյանին (ԿԿ
քարտուղար), Ա. Երզնկյանին (հողժողովում), Մելիք-Օսիպովին (ՊԲՎ նախագահ), ՀողԺԿ-ին:

ԹԻՎ 38

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ N9

Հայաստանի Կ(բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի, 24/I-1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

8. ՊՔՎ հարցեր (Մ[ելիք]-Օսիպով):

Բ) Հոգեւորական Տեր Հարությունի սպանության մասին գործը:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Թույլատրել սոցիալական պաշտպանության բարձրագույն պատժա-
շափ՝ զնդակահարություն, հոգեւորական Տեր Հարությունի ֆիզիկական
մարդասպանների եւ Դ[աշնակցություն]/կ[ուսակցության] ընդհատա-
կյա կազմակերպության գործուն անդամներ Կոլոտ Հախվերդյանի եւ
Եգոր Մնացականյանի նկատմամբ³:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թ. 4: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ուսու.:

ԹԻՎ 39

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ N16

Հայաստանի Կ(բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի, 6/III-1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

11. Եկեղեցական օրացույցների մասին (Մ[ելիք]-Օսիպով):

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Հանձնարարել ԿԳԿ-ին քննել կաթողիկոսի «ամենայն հայոց կաթողի-
կոս» տիտղոսի հարցը⁴:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թ. 18: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ուսու.:

ԹԻՎ 40

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ N9

ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Քարտուղարության նիստի, 17/III-[19]28 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

3. Եկեղեցական օրացույցների մասին (ԿԿ Մամուլի բաժնի որոշում,
Մ[ելիք]-Օսիպովի հեռագիր):

³ «Հուլիս գաղտնի — Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է ՊՔՎ եւ «Հատուկ
թղթապանակ»:

⁴ «Հուլիս գաղտնի — Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է «Հատուկ թղթա-
պանակ»:

ՈՐՈՇԵՑՑԻՆ՝

1) Հաստատել Մամուլի բաժնի առաջարկը՝ հանելով «4», «Ե», «Է», «Ը», կետերը, 2) թույլատրել էջմիածնի 1928 թ. օրացույցի թողարկումը հետեւյալ փոփոխություններով. Ա) հանել սկզբից 3 թերթ, որտեղ նշված են եկեղեցական տոները առանձին թերթիկով, թողնելով միայն այն էջը, որտեղ նշված են պետական տոները, տոնական օրերը տպագրելով հաստ տառատեսակով, եւ Բ) հանել թերթեր սկսած 189 էջից մինչեւ վերջին թերթը ներառյալ, բացի շապիկից:

ԼՍԵՑԻՆ՝

4. ՀԿ(բ)Կ էջմիածնի գավկոմի 3/ԱԼ-28 թ. որոշումը:

ՈՐՈՇԵՑՑԻՆ՝

Ա) Հաստատել էջմիածնի վանական տնտեսությունից բխող գյուղատնտեսական հարկի գանձման մասին էջմիածնի գավկոմի որոշումը:

Բ) Գավկոմի կողմից հաստատված ժամկետում հարկի չմուծման դեպքում գանձել ընդհանուր հիմունքներով:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թ. 53: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ուսւ.:

ԹԻՎ 41

ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Քարտուղարության №9 նիստի 3-րդ կետի հավելված

Քաղվածք ԿԿ Մամուլի բաժնի կոլեգիայի 15/Ա-[19]28 թ. նիստի արձանագրությունից

ԼՍԵՑԻՆ՝

4. էջմիածնի եւ Թիֆլիսի հայ կղերականների եկեղեցական օրացույցների մասին (Արիսյան):

ՈՐՈՇԵՑՑԻՆ՝

Ա) Եկեղեցական օրացույցների հրատարակությունը համարել հնարավոր բացառապես եկեղեցական կազմակերպությունների սպասարկման նպատակներով, Բ) Եկեղեցական օրացույցների թողարկումը հնարավոր համարել «գրաբարով», հին ուղղագրությամբ, նկատի ունենալով, որ այդ անջրպետում է աշխատավոր լայն խավերին հնարավոր ազդեցությունից՝ վերջիններիս անհասանելիության պատճառով, Գ) Եկեղեցական օրացույցների հրատարակման իրավունքի տրամադրում հնարավոր համարել միայն էջմիածնի կենտրոնին⁵, Դ) Հաստատել էջմիածնի կենտ-

⁵ Նկատի ունի կաթողիկոսարանը:

րոնի կողմից օրացույցների հրատարակման հետեւյալ պայմանները. 1. տպաքանակ — ոչ ավելի քան 3000, 2. Հեղափոխական տոները պետք է նշել կարմիր հաստ տառատեսակով առանց կրճատման եւ առանց որեւէ մեկնաբանությունների, ի հակակշիռ սովորական սեւ տառատեսակով եկեղեցական տոների, 3. բովանդակություն — բացառապես եկեղեցական տոների ժամկետներ եւ նշումներ, 4. օրացույցից հանել կաթողիկոսի եւ վանքի⁶ նկարները (Արիսյանը եւ Մակինցը մնում են իրենց կարծիքին, որ հնարավոր է կաթողիկոսի եւ էջմիածնի նկարների տեղադրումը), Ե) ՀԿ(բ) Կ ԿԿ առջեւ բարձրացնել «Ամենայն հայոց կաթողիկոս» տիտղոսի հանման մասին հարցը, Զ) Պետհրատի արտադրական ծրագրի մեջ մտցնել հակակրոնական օրացույցի հրատարակման հարցը, Է) եկեղեցական օրացույցների վաճառքի վրա ոչ մի արտոնություն չտարածել, Ը) արգելել եկեղեցական օրացույցների վաճառքը գրախանութների միջոցով եւ Պետհրատի այլ կրպակներից, կոոպերատիվներից եւ այլ կազմակերպություններից, Թ) Թիֆլիսի եւ էջմիածնի տպագրված օրացույցները բռնագրավել:

Նախագահ (Արիսյան) [առանց ստորագրության]

Քարտուղար (Բատիկյան) [առանց ստորագրության]

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 22, թ. 56: Բնագիր: Մեխենագիր: Թարգմ. ուսու.:

ԹԻՎ 42

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №177

ՀԿ(բ) Կ ԿԿ Քարտուղարության նիստի, 31 մայիս 1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

Հոգեւորականության մասին (Մ[եղիք]-Օսիպով, Կառւ⁸, Մռավյան, Ամիրխանյան, Տեր-Գաբրիելյան, Կոստանյան⁹)

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա) Հավանություն տալ Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու վերաբերյալ Հայ[աստանի] ՊԲՎ-ին կից օպերատիվ խորհրդակցության նախագծին:

⁶ Նկատի ունի Մայր տաճարը:

⁷ «Հուլիս գաղտնի — Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է «Հատուկ թղթապանակ»:

⁸ Կառվ Ալեքսանդր (1887–1958): ԽՍՀՄ Միացյալ ՊԲՎ լիազոր ներկայացուցիչ (ղեկավար) Անդրկովկասում: 1931-ից՝ կուսակցական աշխատանքի: 1937 թ. դատապարտվել է 20 տարվա աքսորի: Հրեա:

⁹ Կոստանյան Հայկազ (1897–1938): 1928–1930 թթ.՝ ՀԿ(բ) ԿԿ 1-ին քարտուղար, 1931–1934 թթ.՝ ՀամԿ(բ) Դրիմի մարզկոմի 1-ին քարտուղար: Բռնադատվել է, գնդակահարվել:

Բ) Միաժամանակ, ընդհանուր քաղաքական գծով, անհրաժեշտ համարել իրականացնել լայն զանգվածային աշխատանք, հատկապես արտասահմանյան հայկական գաղթօջախներում աշխատավոր զանգվածներին եկեղեցու ազդեցությունից կտրելու նպատակով օգտագործելով արտասահմանում Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու ներսում տարածայնություններ, այդ թվում՝ նորեկեղեցականների եւ այլնի հետ:

Գ) Հարցն ընդհանուր առմամբ ներկայացնել նախագահությանը:
ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թթ. 120, 121: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ուսւ.:

ԹԻՎ 43

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՊԺՎ նիստ, 30/V-[19]28 թ.¹⁰

Կառւի նախագահությանը եւ ներկայությանը Մ[ելիք]-Օսիպովի, Վարդանովի, Փանյանի եւ Ծատուրովի:

ԼՍԵՅԻՆ՝

Հայ-Գրիգորյան հոգեւորականության մասին զեկուցագրեր:

Զեկուցողներ՝ Ծատուրով եւ Փանյան:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա) Հայ-Գրիգորյան հոգեւորականության գծով աշխատանքների իրականացման գծով հիմնական խնդիրը, ամեն գնով ինչ էլ լինի, այդ հոգեւորականության հետեւից զնացող կրոնական զանգվածին ԳՀԽ¹¹-ից-էջմիածնից եւ Դաշնակցություն/կ[ուսակցության] ազդեցությունից ինչպես այստեղ ԽՍՀՄ-ում, այնպես եւ՝ մասնավորապես արտասահմանում, մեկընդմիջ կտրելու ու մեր ազդեցության տակ վերցնելու հարցն է: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է կտրել Հայ-Գրիգորյան եկեղեցուն արեւմտաեւրոպական երկրների ազդեցությունից (անգլիական[անգլիկան] եկեղեցու կողմնորոշման հարցը եւ ԳՀԽ մտադրությունը տարածել կաթոլիկ ունիան հայկ[ական] եկեղեցու վրա¹²): Այդ զանգվածին կապել

¹⁰ Պետական անվտանգության մարմինների՝ ՀԱԵ նկատմամբ դիրքորոշման վերաբերյալ փաստաթղթերը կներկայացնենք առանձին հրապարակմամբ: Այստեղ միայն հրատարակում ենք այն փաստաթղթերը, որոնք ուղղակի կապ ունեն եւ բխում են հենց կոմկուսի կենտկոմի որոշումներից:

¹¹ Գերագույն հոգեւոր խորհուրդ:

¹² Գերագույն հոգեւոր խորհրդի կողմից նման մտադրության ակնարկ անգամ չհայտնաբերեցինք:

Խորհրդ[ային] իշխանության հետ, սակայն վերոնշյալին հասնելու համար մեզ անհրաժեշտ է.

1. Հաշվի առնել մեր բոլոր ուժերը, օգտագործելով ցանկացած տարածայնություն, որ գոյություն ունի հենց ԳՀՆ ներսում: Օգտագործել ԳՀՆ կազմից հին եկեղեցու կողմնակիցներին, ինչպես նաև՝ հայկ[ական] եկեղեցու բարենորոգման կողմնակիցներին: Կատարել աշխատանք այն ուղղությամբ, որպեսզի գրավվի եթե ոչ ամբողջությամբ ԳՀՆ-ն, ապա գոնե՝ մեծամասնությունը: Ներդնել ԳՀՆ կազմի մեջ աշխարհականների՝ հին եկեղեցու կողմնակիցների, բայց խորհրդային կողմնորոշմամբ: ԳՀՆ աշխատանքը ընդհանուր առմամբ տանել մեզ ձեռնտու ուղղությամբ (հրատարակել կոնգակներ¹³, քաղաքական աշխատանքի դադարեցման ու ակնհայտ հակախորհրդային արքեպիսկոպոսների հեռացման մասին հռչակագիր եւ այլն): Եվ այդպիսի միջոցներով կրոնական զանգվածին կտրել Դաշնակցություն/կ[ուսակցությունից], հատկապես՝ գաղթօջախներում:

2. ԳՀՆ եւ թեմական վարչությունների կազմից մեկուսացնել առավել հետադիմական հոգեւորականների, ովքեր կկողմնորոշվեն դեպի Դ[աշնակցություն]/կ[ուսակցություն] կազմակերպությունը եւ արեւմտաեւրոպական երկրները:

3. Համանման աշխատանք կատարել ԽՍՀՄ խոշոր թեմական վարչություններում, մեր առջեւ խնդիր դնելով մեծամասնության նվաճումը, եւ մեր օգտին նրանց աշխատանքի ուղղորդումը:

4. Նկատի ունենալով, որ նոր-եկեղեցականները ԳՀՆ ընդդիմադիրներն են եւ օգտագործվում են մեր կողմից որպես զենք-սպառնալիք ուղղված ԳՀՆ ներկա կազմի դեմ, գտնում ենք նպատակահարմար մինչեւ ԳՀՆ վերջնական նվաճումը.

Ա) Թողնել նոր եկեղեցուն այն վիճակում, որում նա այժմ կա, սակայն դնել նրան որոշակի շրջանակների մեջ եւ մեր ազդեցությունից ու ղեկավարումից դուրս չթողնել:

Բ) աշխատանքը տանել այն ուղղությամբ, որպեսզի նոր եկեղեցին Հայ-Գրիգորյան եկեղեցուց չբանադրվի (որպես մեկուսացված, որպես աղանդ հայկ[ական] եկեղեցում եւ այլն), այլ հետագայում մնա բաղկա-

¹³ Բնագրում ուսերեն գրված է՝ «кондаки»:

ցուցիչ խումբ, որը պահանջում է կողմնորոշում դեպի խորհրդային] իշխանություն եւ հայկ[ական] եկեղեցու բարենորոգում:

Նախագահ Կառլ [առանց ստորագրության]

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թթ. 120, 116: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ուսու.:

ԹԻՎ 44

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՊԲՎ-ում տեղի ունեցած օպերատիվ խորհրդակցության

30 մայիս 1928 թվական

Ներկա էին՝ Մ[ելիք]-Օսիպով, Կառլը, Վարդանովը, Ծատուրովը եւ Փանյանը:

ԼՍԵՑԻՆ՝

Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու գծով մեր հետագա աշխատանքի մասին:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա. Մեր մարտավարության որոշման ելակետեր են.

1. Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու անցյալի յուրահատուկ բնույթը՝ առանց պետության հետ սերտաճելու, հայ հասարակության պայքարի ուժով, մեկ թուրքական, մեկ ցարական պետության հետ Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու, ինչպես եւ ամենից երիտասարդ հայկական բուրժուական խավերի քաղաքական կողմնորոշումը ժամանակի ընթացքում կտրուկ տատանվել է:

2. Հայաստանի կրոնական կյանքում եւ «գաղթօջախներում» Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու խոշոր դերը հասարակական-քաղաքական կյանքում:

3. Տեղեկությունները, որ հակառակորդը պատրաստ է նույնիսկ պառակտման, նստավայրի տեղափոխման, «էջմիածնի վտարանդիության»:

Տեղեկություններ մի կողմից դեպի անգլիկան եկեղեցի կողմնորոշման, եւ մյուս կողմից՝ կաթոլիկ եկեղեցու հետ միավորման մասին:

4. Նորեկեղեցականները վտարվել են եկեղեցուց, նրանք ուղղահայե վատների տեսանկյունից միայն աղանդավորների կուտակ են:

5. Նորեկեղեցականների նշանակությունը պատմականորեն կարելու է, սակայն ազդեցությունը, դերակատարությունը առայժմ բավականին սահմանափակ է, չնչին:

6. «Նորեկեղեցականները» — լավագույն դեպքում այն ուղադրության, ուժերի եւ միջոցների մասն է, որը մենք կարողացել եւ կարող ենք հատկացնել Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու սպասարկման գործում մեր աշխատանքում:

7. Եկեղեցու ներսում ձախ-ընդդիմադիր հոսանքը գերազանցապես ազդեցիկ աշխարհականներից եւ ստորին եկեղեցական ծառայողներից, նրա քաղաքական դիրքորոշումը — միտումը — դաշնակիզմից հեռացումն է եւ խորհրդային կողմնորոշման որդեգրումը:

8. ԳՂԽ եւ կաթողիկոսի «Շրջապատը»: Ըստ էության դաշնակցական գիծ: Սակայն, նրա ներսում անհատական տարաձայնությունների նշանակությունն առավել եւս մեծ է, քանզի կաթողիկոսը թուլացած, ծեր, աննախաձեռնող, միայն ցուցանակ է:

Բ. Մեր մարտավարությունը.

1. Չթույլատրել ոչ եկեղեցու պառակտում, ոչ «էջմիածնի վտարանդիություն»:

Ոչ դեպի էջմիածին նրա ազդեցության տակ գտնվող հայկական գաղթօջախների խավերի ձգտման թուլացում:

2. Ողջ հարցը էջմիածնի քաղաքական կողմնորոշման մեջ է, դրա համար էլ նրան պետք է գրավել մեր ազդեցությամբ:

3. Մինչեւ այժմ մենք քիչ ուշադրություն ենք դարձրել էջմիածնում, ԳՂԽ-ում մեր ազդեցության ուժեղացման աշխատանքի անմիջական հարցերին, քանի որ զբաղված էինք նորեկեղեցականներ աճեցնելով: Հետագայի խնդիրը — ավելի ուշադրություն, ուժ եւ միջոցներ ԳՂԽ գործունեության լուսաբանման գծով անմիջական աշխատանքին եւ նրա ընդգրկմանը մեր ազդեցության ներքո:

Նույնը Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու առկա ընդդիմության նկատմամբ, գլխավորապես կազմված աշխարհականներից եւ ստորին եկեղեցական ծառայողներից:

4. Դրա համար.

Ա) Հմտորեն, պատշաճ մոտեցմամբ եւ ամեն կերպ օգտագործել հետապնդող նորեկեղեցականներին, սակայն, ըստ էության, ոչ թե որպես եկեղեցու բարենորոգչական հոսանքի, այլ որպես ԳՂԽ-ին քաղաքական ընդդիմություն — խորհրդային կողմնորոշմամբ: «Բարենորոգչական հոսանքը» թույլատրել միայն միասնական եկեղեցու ներսում:

Բ) Նորեկեղեցականների դերը եւ նշանակությունը, սակայն, իրական կլինեն այնքանով, որքանով կհանդիսանան ոչ հերձվածող, Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու աղանդ, այլ կգտնվեն միասնական եկեղեցու ներսում՝ ներքին հակասությունների խորացման համար: Եթե դրա, այսինքն՝ կաթողիկոսի կոնդակով նորեկեղեցականներին Հայ-Գրիգորյան եկեղեցի

ընդունելու համար անհրաժեշտ է ժամանակավոր հրաժարվել ամսագրի¹⁴ տպագրումից, դրան ստիպված ենք գնալ, սակայն ամսայաման նորեկեղեցականների անդամների նախօրոք մշակմամբ, որպեսզի նրանց պահպանենք միասնական եկեղեցու ներսում, որպես փառափառական ընդդիմություն¹⁵:

Գ) Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու գծով մեր հետագա աշխատանքում հմտորեն, պատշաճ մոտեցմամբ եւ ամեն կերպ օգտագործել դեպի Խորհրդային իշխանություն կողմնորոշված աշխարհականների եւ ստորին եկեղեցական ծառայողների անհատական ընդդիմությունը, խորացնել նրանց քաղաքական ընդդիմությունը եւ վերցնել մեր ազդեցության տակ:

Դ) Հմտորեն, պատշաճ մոտեցմամբ եւ ամեն կերպ օգտագործել կաթողիկոսի «շրջապատում» առկա ներքին տարաձայնությունները:

Որպեսզի այդ տարաձայնությունների օգտագործման օգնությամբ, աշխարհականների եւ ստորին եկեղեցական ծառայողների ու նորեկեղեցականների առկա ընդդիմությամբ ստանանք ԳՀԽ ներսում գերակշռող ազդեցություն: Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու վճռական, քաղաքականապես թշնամական գործիչներին ըստ ամենայնի վարկաբեկել եւ քաղաքականապես վնասազերծել՝ ընդհուպ անհատական մեկուսացում:

5. Կաթողիկոսին եւ ԳՀԽ-ին մեր «աջակցության» պարտադիր պայման պետք է լինեն.

Ա) ԽՍՀՄ ողջ իրադրության հաշվառմամբ եւ Խորհրդային Հայաստանի գոյության 7-ամյակի առթիվ կաթողիկոսի կոնդակը դաշնակիզմի դատապարտման մասին՝ որպես ողջ հայ ժողովրդի եւ նրա զարգացման համար կործանարար, վտանգավոր քաղաքական հոսանքի, եւ արձանագրումը, որ Հայաստանի ու հայ ժողովրդի շահերի համար ընդհանրապես՝ ամբողջ աշխարհի հայկական գաղթավայրերում, Խորհրդային իշխանությունը միակ հնարավորությունն է, որ այն ամբողջությամբ ապահովել է եւ ապահովում է Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու ազատությունը եւ նրա զարգացումը:

Բ) Կաթողիկոսի կոնդակը նորեկեղեցականների մասին, որ նրանք մտնում են միասնական Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու մեջ եւ մնացյալ կրոնական¹⁶ Հայ-Գրիգորյան համայնքների հետ հավասարապես մասնակցում են միասնական եկեղեցու ամբողջական կյանքին եւ գործունեությանը:

¹⁴ Նկատի ունեն «Ազատ եկեղեցի» շաբաթաթերթը:

¹⁵ Բնագրում հատվածն ընդգծված է կարմիր գրիչով:

¹⁶ Նկատի ունեն՝ հավատացյալ:

Գ) Այդ ամենի արդյունքում՝ ԳՀԽ-ում մեր ազդեցության ամբողջությամբ կամ ծայրահեղ դեպքում մեծամասամբ ապահովումը:

6. Մեր հույսն ոչ թե թեմերի քանակի սահմանափակումն է, այլ որտեղ նպատակահարմար է եւ մեր շահերից է բխում (մեր կամ լոյալ թեկնածուներ)՝ անգամ դրանց հնարավոր ընդարձակումը:

7. Մասնավորապես, անհրաժեշտ համարել ՄԵԼՅԱՆԻՆ¹⁷ եպիսկոպոսի աստիճան տալը:

8. Բոլոր այս դրույթներն օգտագործել եւ իրականացնել նմանապես եւ առանձին թեմական խորհուրդների եւ նմանների դեպքում մեր աշխատանքում:

9. Հետագա աշխատանքում հստակ հետազոտել եւ լուծել Կաթողիկոսի թեկնածուի մասին հարցը:

10. Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու գծով աշխատանքի ողջ լրջության առթիվ անհրաժեշտ է հատկապես հանգամանալից, մտածված, պատշաճ մոտեցմամբ դեկավարել մեր գործակալական ցանցը, այն որակապես եւ քանակապես ուժեղացնել, ապահովելով Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու գծով ՊՔՎ ողջ աշխատանքում կենտրոնացված դեկավարությունը:

11. Հայ-Գրիգորյան եկեղեցու գծով հետագա աշխատանքում ելնելով նշյալ կետերից, դրանց մասնակի լրացման կամ փոփոխման անհրաժեշտության դեպքում, ՀԱՅՊՔՎ-ն անմիջապես պետք է հստակ տեղեկացնի ԱՆԴՐՊՔՎ-ին, փոփոխության գնալով միայն ԱՆԴՐՊՔՎ թույլտվությամբ:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 31, թթ. 117–119: Բնագիր: Մեխենագիր:

Թարգմ. ռուս.:

Թիվ 45

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ N27

ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի,

5 հունիս 1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

9. Հոգեւորականության մասին (Մ[ելիք]-Օսիպով):

¹⁷ Մեսրոպ ավագ փահաճա Մելյանը (1859–1941) երկարատեւ հոգեւոր ծառայությունից հետո վարել է հակախնդրական գործունեություն, 1924–1928 թթ. երեւանում հրատարակել է «Ազատ եկեղեցական եղբայրության» «Ազատ եկեղեցի» պաշտոնաթերթ: Եպիսկոպոսի աստիճան չի ստացել:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Հաշվի առնելով հարցի կարեւորությունը եւ նախագահության անդամների նախնական ծանոթացման անհրաժեշտությունը եղած նյութերին, քննարկումը հետաձգել հաջորդ նիստին:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 16, թ. 93: Բնագիր: Մեքենագիր:

Թարգմ. ուսւ.:

ԹԻՎ 46

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №46

Հայաստանի Կ(Բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի, 27 հոկտեմբեր 1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

1. ՊՔՎ հարցեր (Մելիք-Օսիպով)¹⁸

Ա) Հոգեւորականության մասին (Քարտուղ[արություն] N. 17):

Բ) Տեր-Գրիգոր Տեր-Գրիգորյանի գործը:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա) 1. Հաստատել հոգեւորականության մասին Քարտուղարության 31/V որոշումը, 2. Փաստելով Քարտուղարության որոշման իրականացման անբավարար ընթացքը՝ ՊՔՎ-ին եւ ՆԳԺԿ-ին առաջարկել հոգեւորականության հանդեպ ԿԿ նախանշած գծի ապահովման առթիվ վճռական միջոցներ ձեռնարկել, 3. Էջմիածնի օրացույցի հարցը փոխանցել Քարտուղարության որոշմանը:

Բ) Համաձայնվել Տեր-Գրիգոր Տեր-Գրիգորյանի մասին ՊՔՎ կոլեգիայի որոշմանը¹⁹:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 15, թ. 14: Բնագիր: Մեքենագիր:

Թարգմ. ուսւ.:

ԹԻՎ 47

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №38

Հայաստանի Կ(Բ)Կ ԿԿ Քարտուղարության նիստի, 28 սեպտեմբեր 1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

2. Էջմգավկոմի ս.թ. 10/VIII որոշումը:

¹⁸ «Հուլիս գաղտնի — Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է «Հատուկ թղթապանակ»:

¹⁹ Տեր Գրիգորի այս գործի մասին այլ նյութեր չհայտնաբերվեցին:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա) Զեղարկել էջմիածնի գավկոմի որոշումը վանական բնակարանների համատարած խման մասին:

Բ) Հնարավոր համարել բնակարանները խտացնել այնպես, որպեսզի վանքի տրամադրություն տակ մնա ոչ ավելի, քան բնակչի համար նախատեսված բնակելի մակերեսը:

Գ) «Բ» կետը փոխանցել խորհրդային կարգով ձեւակերպման:

Յ. էջմիածնի գավկոմի որոշումը էջմիածնի գրադարանը Երեւան տեղափոխման մասին:

Ա) Զեղարկել էջմգավկոմի ս.թ. 10/ՎIII որոշումը:

Բ) Առաջարկել ԼուսժԿ-ին գրադարանում աշխատանքի դրվածքի բաբելավման ուղղությամբ միջոցներ ձեռնարկել:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 23, ք. 67: Բնագիր: Մեքենագիր:

Թարգմ. ռուս.:

Թիվ 48

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №48

ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Քարտուղարության նիստի,

18 դեկտեմբեր 1928 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

14. Տոնական օրերի մասին (ՀամԿ(բ)Կ²⁰ ԿԿ հեռ[ագիր]):

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա) Տոնական օրերի մասին հարցի առթիվ խորհրդային օրենսդրությամբ ղեկավարվել, թույլ չտալով Ծննդյան եւ Նոր Տարվա օրերի կրկնակի տոնակատարություն:

Բ) Կրկնվող տոնակատարություն թույլատրել միմիայն բացառիկ դեպքերում, լրացուցիչ ոչ աշխատանքային օրերի աշխատելու պայմանով²¹:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 8, գ. 16, ք. 110: Բնագիր: Մեքենագիր:

Թարգմ. ռուս.:

²⁰ Համամիութենական կոմունիստական (բանվորական) կուսակցություն:

²¹ «Հուլիս գաղտնի — Հատուկ թղթապանակ»: Քաղվածքն ուղարկվել է ՀամԿ(բ)Կ ԿԿ-ին, ՀամԿ(բ)Կ ԱԿԿ-ին [Անդրկովկասյան երկրամասային կոմիտե], «Հատուկ թղթապանակ» եւ ԱշխատանքժԿ-ին:

ԹԻՎ 49

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №3

Հայաստանի Կ(բ)Կ ԿԿ Նախագահության նիստի, 23 փետրվար 1929 թ.

ԼՍԵՑԻՆ՝

5. Հակակրոնական աշխատանքում խեղաթյուրումների մասին (Ամատունի²²):

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Ա. Գավկոմների ուշադրությունը հրավիրել հակակրոնական աշխատանքում (եկեղեցիների արագացրած փակում, վարչական ճնշում եւ այլն) նկատվող խեղաթյուրումների վրա, խստորեն հետեւելով տվյալ հարցում ԿԿ հրահանգներին:

Բ. Հանձնարարել ԱԲԲ-ին հարցի շուրջ գավկոմներին ուղարկել շրջաբերական նամակ,

Գ. Դարալագյազի գավառում, որտեղ եկեղեցիների խման հարցում որոշ սխալներ են թույլ տրվել, անհապաղ գործուղել հանձնաժողով՝ Դաշտոյան²³ (գումարում), Գ. Հարությունյան եւ Կ. Ղազարյան կազմով, պարզաբանման եւ ԿԿ-ին զեկուցելու համար:

Դ. Առաջարկել գավկոմներին ԿԿ-ին շտապ ներկայացնել եկեղեցիների եւ աղոթատների փակման մասին բոլոր նյութերը:

Ե. Անհրաժեշտ համարել վարչական կարգով պատասխանատվության կանչել այն անձանց, ովքեր մեղավոր են եկեղեցիների փակման մեջ:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 9, գ. 17, թ. 13: Բնագիր: Մեքենագիր: Թարգմ. ռուս.:

ԹԻՎ 50

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №16

ՀԿ(բ)Կ ԿԿ Բյուրոյի նիստի, 28 հուլիս 1934

ԼՍԵՑԻՆ՝

22. Անաստվածների Կ[ենտրոնական] Խ[որհրդի] նախագահի մասին (Արիայան²⁴):

²² Ամատունի (Վարդապետյան) Ամատունի (1900–1938): 1928–1930 թթ. ՀԿ(բ)Կ երեւանի գավկոմի քարտուղար, 1935–1936 թթ.՝ ՀԿ(բ)Կ ԿԿ 2-րդ, 1936–1937 թթ.՝ 1-ին քարտուղար: Գնդակահարվել է:

²³ Դաշտոյան Ռուբեն (1879–1937): ՀՍԽՀ ԿԳԿ քարտուղարն էր: Բռնադատվել է, գնդակահարվել:

²⁴ Արիայան Աեոն (1903–1938): 1934-ից՝ ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի պրոպագանդայի եւ ագիտացիայի բաժնի վարիչ, 1936-ից՝ Լուսավորության ժողկոմ: Բռնադատվել է, գնդակահարվել:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Եր. Խոջամիրյանի²⁵ այլ աշխատանքի անցնելու կապակցությամբ ազատել նրան Հայաստանի ՄԱՄ²⁶ ԿԽ նախագահի պաշտոնից: ՄԱՄ ԿԽ նախագահ հաստատել Վարդունուն²⁷:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 16, գ. 24, թ. 103: Բնագիր: Մեֆենագիր: Թարգմ. ուսու.:

ԹԻՎ 51

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ №32

Հայաստանի Կ(բ) ԿԿ Բյուրոյի նիստի, 22 հունվար 1935

ԼՍԵՑԻՆ՝

21. Հայաստանի Մարտնչող Անաստվածների Միության աշխատանքի մասին (Խանջյան²⁸):

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

1. Առաջարկությունը հիմնականում ընդունել:

2. Հանձնարարել հանձնաժողովին՝ Ստ. Ակոպով (գումարում), Արիսյան, Եղիազարյան, Շահվերդովա²⁹ եւ Հովհ. Մելիքյան կազմով, Բյուրոյում կարծիքների փոխանակման հիման վրա, վերախմբագրել առաջարկները եւ ներկայացնել ԿԿ Բյուրոյի հաջորդ նիստի հաստատման:

3. Ընկերության նախագահ հաստատել Ս. Շահվերդովային:

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 15, գ. 9, թ. 37: Բնագիր: Մեֆենագիր: Թարգմ. ուսու.:

Շարունակությունը՝ հաջորդիվ

²⁵ Խոջամիրյան Երվանդ (1889–1938): 1924–1938 թթ. Երեւանում եւ Թիֆլիսում զբաղեցրել է կուսակցական եւ խորհրդային պատասխանատու պաշտոններ: Բռնադատվել է, գնդակահարվել:

²⁶ Մարտնչող անաստվածների միություն:

²⁷ Վարդունի Լեւոն (1898–1975): 1930–1933 թթ.՝ ՀԿ(բ) Աշտարակի շրջկոմի քարտուղար, մանկավարժ:

²⁸ Խանջյան Աղասի (1901–1936): 1930–1936 թթ.՝ ՀԿ(բ) ԿԿ 1-ին քարտուղար: Սպանվել է Լ. Բերիայի կողմից:

²⁹ Շահվերդովա Սուսաննա (1888–1947): 1934–1937 թթ.՝ ՀԽՍՀ կուսակցության ժողկոմի տեղակալ: